

Kommentarer och frågor till KG Hammarlund från Peter Währborg

Bäste KG,

Tack för ett mycket trevligt och resonerande bidrag. Låt mig först påpeka att jag inte har någon erfarenhet alls av historisk forskning.

Inledningsvis påpekar du att frågan om vetenskaplig metod är viktig inom den historiska vetenskapen och att möda nedläggs inom den akademiska utbildningen på att förse studenter, doktorander och forskare med verktyg för detta ändamål. Samtidigt påpekar du att frågan kanske inte står överst på dagordningen "Det kan låta undflyende. Historiker kanske helt enkelt inte diskuterar metodfrågor i någon nämnvärd utsträckning?" Tycker du detta är ett problem? Jag noterar att den mer generiska utvecklingen inom vetenskapen ju också omfattar historieforskningen, men med helt andra förutsättningar och i en helt annan kontext.

En mer allmänt hållen fråga är ju den om hur historiker förhåller sig till källmaterial. Du förefaller här förorda betydelsen av att historiska "fynd" måste förstås i sitt sammanhang. Förståelse, detta honnörsord, har ju en central roll i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, men vad betyder det? Vem kan göra anspråk på att förstå någonting som inte utmynnar i annat än en hypotes? Jag har i detta avseende den allra största respekt för det problem historikern möter i sin forskning, men inser också den farhåga som ligger i den vidlyftiga "förståelsen" som ju i mångt och mycket kan liknas vid en gissning.

Min avslutande fråga gäller därför källmaterialets centrala betydelse. Jag förstår att källmaterial kan variera oerhört med avseende på karaktär, omfattning, kvalitet, tillförlitlighet och giltighet. Landar då ändå inte de flesta historiker i en avgörande värdering av dessa källor där resultatet antingen kan tolkas frimodigt (okritiskt) eller en hypotes som fortsatt söker sin sannolikhet alternativt falsifiering (kritiskt)?

Peter Währborg

KG Hammarlunds (KGH) svar och svarscommentarer till Peter Währborg (PW)

PW fråga 1: Inledningsvis påpekar du att frågan om vetenskaplig metod är viktig inom den historiska vetenskapen och att möda nedläggs inom den akademiska utbildningen på att förse studenter, doktorander och forskare med verktyg för detta ändamål. Samtidigt påpekar du att frågan kanske inte står överst på dagordningen. Tycker du detta är ett problem?

KGH svar på PW fråga 1: Det är åtminstone ett potentiellt problem. Det kan, som jag skrivit, tyckas motsägelsefullt att metodfrågor ges stort utrymme i både grund- och forskarutbildning men ofta behandlas ytterst kortfattat i avhandlingar, artiklar och monografier. Det är för all del en i någon mån skenbar motsättning – metodavsnittet i inledningskapitlet kan vara kortfattat, men i den löpande framställningen där författaren diskuterar, tolkar,

problematiserar sitt material är det inte ovanligt att metoden – tillvägagångssättet – konkretiseras. Vad som mindre ofta utvecklas är mer principiella metodologiska resonemang, varför vissa metoder valts framför andra utifrån deras roll för kunskapsutvecklingen.

Så länge den valda metoden fungerar, så länge den genererar relevanta och användbara resultat, kan man förstås säga att avsaknaden av en metodologisk diskussion är oproblematiserbar. Men det är också rimligt att hävda att det är ett problem om historikers metodval sker oreflekterat utifrån vad som betraktas som självklart. Det finns all anledning för forskare att fråga sig om uppgiften kunde utföras på något annat sätt och varför det egna valet är att föredra. Ett sådant reflekterande öppnar också för ett sökande efter nya metoder

Sådana överväganden kan förstås ske i tysthet, utan att sätta spår i forskarens texter. En uppenbar nackdel är att en inomvetenskaplig debatt kring metodutveckling försvåras om ingen någonsin explicit deklarerar övervägandena bakom och grunderna för det egna metodvalet.

PW fråga 2: Förståelse, detta honnörsord, har ju en central roll i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, men vad betyder det? Vem kan göra anspråk på att förstå någonting som inte utmynnar i annat än en hypotes?

PW fråga 3: Jag förstår att källmaterial kan variera oerhört med avseende på karaktär, omfattning, kvalitet, tillförlitlighet och giltighet. Landar då ändå inte de flesta historiker i en avgörande värdering av dessa källor där resultatet antingen kan tolkas frimodigt (okritiskt) eller en hypotes som fortsatt söker sin sannolikhet alternativt falsifiering (kritiskt)?

KGH svar på PW frågor 2 och 3: Din andra och tredje fråga uppfattar jag som så nära förbundna med varandra att de kan besvaras i ett sammanhang.

Kanske är analogin alltför långsökt, men finns det inte likheter mellan historikerns arbete och läkarens ställande av diagnos? En patient uppvisar symptom som vid en första anblick ter sig överraskande och svårförståeliga. Med hjälp av en utförlig anamnes kan det partikulära – symptomen – placeras in i ett sammanhang och därmed bli fullt begripliga. På den grundvalen kan läkaren sedan ställa en diagnos. Den kan ibland ha mycket hög sannolikhet (särskilt när anamnesen kan kompletteras med kliniska fynd från röntgen eller laboratorieanalyser), ibland en något lägre. Beroende på hur patienten svarar på behandling kan läkaren ha anledning att ompröva den.

Diagnosen är alltså, precis som historikerns slutsatser, i någon mån hypotetisk eller preliminär - men den bör inte ses som blott en lös gissning, ett hugskott eller en tankelek. Den är underbyggd så långt det är möjligt utifrån tillgängliga data. På samma sätt bör historiska forskningsresultat underbyggas, med utgångspunkt i Erik Arups villkor när man "diktar historia": att dikta utifrån alla tillgängliga fakta, aldrig emot dem och aldrig utöver dem (Arup 1914:107).

En viktig skillnad är förstås att utfallet av behandlingen kan leda till att läkarens diagnos definitivt bekräftas (eller falsifieras). På liknande sätt kan upprepade experiment bekräfta eller falsifiera hypoteser inom naturvetenskap. Här kommer historievetenskapen till korta – vi kan inte intervensera i det förflutna. Historiker skriver därför sällan "Jag kan således slå fast att..."

men ofta "En möjlig tolkning är..." eller "Vi kan således inte utesluta att..." En historiker talar normalt inte heller om bevis (engelska *proof*), däremot ofta om belägg (engelska *evidence*).

Historikern kan, som du påpekar, vara mer eller mindre kritisk (eller rigorös) i sina tolkningar. Den helt dominerande tolkningstraditionen i nordisk historieforskning sedan åtminstone ett sekel tillbaka är förstås den kritiska, särskilt den källkritiska. Därför har också frimodigt okritiska tolkningar ofta betraktats med största skepsis.

Därmed inte sagt att frimodighet inte skulle ha en plats i forskning, eller för den delen i medicinsk praxis. I ditt eget bidrag till denna volym skriver du om en kirurgkollega som på ett bakplåtspapper skissat en ny operationsstrategi. Att inte bara skissa utan också välja att utföra, att inte huka bakom frasen "så har vi aldrig gjort", kräver frimodighet, som för den skull inte behöver vara okritisk – din kirurgkollega hade förstås kritiskt prövat idén mot sin erfarenhetsbaserade kunskap.

En sådan frimodighet är kanske rentav nödvändig om vi ska vara beredda att ompröva, omtolka, ibland också falsifiera det som länge varit försanthållet. Enbart det faktum att en tolkning eller slutsats är väl etablerad, traderad och ofta hänvisad till innebär inte att inte den också kan och bör utsättas för kritisk prövning.

Referenser:

Arup, Erik 1914: "Vilhelm Grønbech: Religionsskiftet i Norden". *Historisk Tidsskrift* (DK), Bind 8, række 5, 106-120.